

на універсальність, в тому числі, як правові цінності. При цьому універсальність прав людини не є зазіханням на культурне розмаїття, функціонування національних правових систем і особливості суспільного ладу, навпаки, права – це підстава для міжкультурного діалогу, спосіб визначення тих ознак, які є спільними для його учасників і внутрішній стрижень індивідуальної системи цінностей.

М. В. Саннікова,

науковий співробітник Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, кандидат юридичних наук

НАЦІОНАЛЬНА ТА НАДНАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Протягом останніх десятиліть чітко викреслилась тенденція до зближення держав, що виявилася в розвитку процесів глобалізації та посилення їх впливу на найрізноманітніші сфери життя суспільства, а в першу чергу – на економічні відносини, що в спричинило відповідний вплив на правові відносини і правові системи в цілому.

На сьогодні ж відбувається складний багатовекторний процес. Так, з одного боку спільність цілей економічного розвитку, політичних поглядів, соціально-правових пріоритетів сприяють зближенню національних, створенню та розвитку наднаціональних правових систем. З іншого ж боку внутрішньодержавні відносини зазнають впливу антиглобалізаційних процесів, зумовлених індивідуальністю правової свідомості, традицій нормотворення, національних інтересів окремих держав і т.д. Більше того, окреслені процеси є взаємно направленими та взаємопов'язаними: зміни в національній правовій системі спричиняють наслідки в наднаціональних і навпаки. Більше того, в сучасній науковій літературі звертається увага на те, що межі між правовими системами все більше розмиваються, а тому їх самостійність варто оцінювати як відносну.

Такий підхід вбачається найбільш результативним для розуміння сутності процесів формування та функціонування правової системи в умовах глобалізації а також як такий, що допоможе дослідити напрямки взаємодії національної та наднаціональних правових систем. Здійснення ж такого дослідження неможливе без з'ясування спільних рис у розвитку зазначених правових явищ, оскільки саме вони складають фундамент взаємодії правових систем.

Так, беззаперечним є той факт, що їх ядром виступають правові норми, котрі виникають внаслідок прийняття уповноваженими суб'єктами відповідних рі-

шень. Більше того, їх невиконання або неналежне виконання є підставою настання певних негативних наслідків для порушника, хоча суб'єкт відповідальності, порядок притягнення, підстави і наслідки, зрозуміло, різняться суттєво.

Спільною рисою національних та наднаціональних правових систем є те, що вони розвиваються за однаковими законами, а їх елементи схожим чином об'єднані взаємозв'язками. Більше того, на розвиток як національних, так і наднаціональних правових систем постійний вплив мають зовнішні чинники, до яких можна віднести певні політичні події, соціально-економічні явища тощо, які відбуваються як в окремих державах, так і на регіональному або навіть і глобальному рівнях.

Беручи до уваги вище наведене, а також враховуючи те, що національну та наднаціональні правові системи уявляється за доцільне розглядати як відносно самостійні правові явища, можна виділяти напрямки їх взаємодії.

Сучасна юридична наука визнає право ядром правової системи, головним, фундаментальним її елементом. Саме тому зміни у розвитку права та його джерел виступають своєрідним індикатором тенденцій розвитку і взаємодії правових систем. Взаємозалежністю національної і наднаціональних правових систем обумовлюється взаємний їх вплив на системи джерел права. Так, зближення України з Європейським правовим простором зумовило підвищення ролі нормативно-правових договорів у регулюванні суспільних відносин, значення правової доктрини в процесі нормотворення, розвиток та застосування судового прецеденту як джерела права, необхідність у перегляді підходів до розуміння та розробки нових механізмів імплементації міжнародно-правових норм у національне законодавство і т.д. Зазначені явища у розвитку вітчизняної правової системи досить детально вивчаються сучасною юридичною наукою, проте уявляється за необхідне зупинитися на деяких з них більш детально.

Взаємозв'язок національної та наднаціональних правових систем не обмежується лише нормами права та предметом їх регулювання, а поширюється і на нормотворчі процеси, механізми реалізації правових норм, правосвідомість, праворозуміння тощо. Перелік цих сфер неможливо зробити вичерпним внаслідок різноманітності та багатогранності підстав, з приводу яких можуть взаємодіяти національна та наднаціональні правові системи.

Більше того, процеси глобалізації сприяють зближенню правових систем в цілому та права як центрального їх елементу зокрема. Відповідно до цього зміст права зазнає якісних змін, що не може не призвести до змін його форми: форма як спосіб вираження та зовнішнього існування змісту, маючи відносну самостійність, модифікується, змінюється залежно від зміни змісту в конкретних умовах його існування. Саме цим і пояснюються зазначені вище тенденції щодо підвищення ролі нормативних говорів, правової доктрини та судового прецеденту.

Розглядаючи зміни, яких зазнає система джерел права, варто зауважити, що процеси глобалізації права спричинили використання у нормотворчій практиці укладених у формі нормативних договорів актів декларативного та декларативно-рекомендаційного характеру. І такі процеси є виправданими, оскільки використання у практиці міжнародно-правового спілкування та у процесах глобалізації права зокрема таких форм, як декларація та акт декларативно-рекомендаційного характеру (акти, які за своєю юридичною сутністю є деклараціями), сприяють значно ефективнішому урегулюванню суспільних відносин. В першу чергу це пов'язано з способом викладення правила поведінки, адже норми-засади та норми-принципи, у формі яких викладаються положення декларації, є притаманними практично для всіх систем права, вони є зрозумілими і прийнятними для будь-якого правопорядку. Крім того, сам механізм реалізації прописаних у декларації положень, як правило, знаходиться поза межами регулювання цього акту, що дозволяє державам-учасникам самостійно, відповідно до національного законодавства розробити такий механізм, а це, в свою чергу, гарантує незалежність і недоторканність національного нормотворення. Необхідно зауважити, що процеси глобалізації впливають не лише на систему джерел права в цілому, а й на декларацію зокрема, спричинивши певну трансформацію у розумінні її суті та активне зростання ролі у регулюванні суспільних відносин.

Взаємодія національної та наднаціональних правових систем має своїм наслідком і зміни у процесах нормотворення та правозастосування. Так, у вітчизняній юридичній науці неодноразово наголошується на розширенні правової регламентації, диференціації правового регулювання суспільних відносин, інтеграції норм міжнародного права у вітчизняне і їх уніфікація. В зв'язку з процесами диференціації, зокрема, у вітчизняній системі права все більше проявляються тенденції щодо виокремлення окремих підгалузей та інститутів права, окремі галузі права розглядаються науковцями як комплексні.

У цьому контексті доцільно також звернути увагу на метод правового регулювання як додаткову підставу виокремлення галузі права. Так, в сучасних умовах розвитку суспільних відносин спостерігається тенденція до зближення імперативного та диспозитивного методів, що проявляється у взаємному запозиченні окремих способів правового регулювання та розмиванні чітких меж між ними.

Розширення сфери правового регулювання зумовлює значне збільшення кількості нормативно-правових актів, особливо підзаконних, посилюється роль нормативних договорів. За зазначених умов особливого значення набувають питання, пов'язані із кодифікацією чинного законодавства, а також уніфікацією норм внутрішньодержавного та міжнародного права.

Таким чином, взаємодія національної та наднаціональних правових систем, зумовлена процесами глобалізації, значно впливає не тільки на вектор подальшого їх розвитку, а й на юридичну сутність процесів нормотворення, системи джерел права, механізму правозастосування.